

АНГЛІКАНСЬКА СПІВДРУЖНІСТЬ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ЦІЛЕЙ І НАПРЯМІВ МІСІОНЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті здійснюється релігієзнавчий аналіз діяльності англіканської співдружності, яка перебуває під безпосереднім впливом Церкви Англії. Розглянуті форми та методи місіонерської діяльності релігійних інститутів англіканства.

Сучасний світ перебуває у стані ідеологічних воєн на міжособистісному, міждержавному та цивілізаційному рівнях. Новітні релігійні рухи, традиційні церкви, транснаціональні корпорації, ісламські радикальні організації, міждержавні об'єднання займаються продукуванням власної системи цінностей, яка за допомогою різних видів місіонерства пропагується та поширюється по світу.

Із трьох глобальних світових релігій (християнства, ісламу та буддизму) тільки християнство слід назвати універсальною релігією, маючи на увазі поширеність його на всі континенти і практично в усіх країнах світу.

Слід у цьому зв'язку зазначити, що важливу роль у процесі залучення до лона християнства представників усіх рас і більшості народів відіграли британські церкви, а точніше, – інститут місіонерства, який був сформований різними англійськими конфесіями наприкінці XVIII ст., і який отримав значну самостійність у всіх питаннях релігійного життя протягом XIX – XX ст.

Тому **мета даної статті** – розглянути основні напрями діяльності англіканської співдружності в релігійній та соціокультурній сферах, форми та методи місіонерської практики, здійснюваної відповідними інститутами англіканства, прослідкувати зміни в соціальній доктрині англіканства та з'ясувати ставлення даного релігійного об'єднання до екуменічних процесів у сучасному світі.

Варто підкреслити, що завдяки зусиллям місіонерів, які були пов'язані з державною англіканською церквою Англії, нині у світі нараховується, як зазначає Г.С. Остапенко, більше 70 млн чоловік, які відносять себе до цієї християнської конфесії, у той час як на Британських островах проживає близько 34 млн англікан [1, с. 51].

Саме англіканське місіонерство, спираючись на колоніальну міць своєї країни, створило існуючу зараз англіканську співдружність, яка перебуває під безпосереднім впливом Церкви Англії.

Англіканська Співдружність або Співтовариство (The Anglican Communion) – міжнародна асоціація національних англіканських Церков. Не існує єдиної «Англіканської Церкви», яка володіє загальною юрисдикцією, тому що кожна національна англіканська Церква є автокефальною. Англіканське Співтовариство – це асоціація тих Церков, які перебувають у повній канонічній єдності із Церквою Англії. Статус повної канонічної єдності означає, що між цими Церквами існує взаємна згода у найважливіших доктринах. Кожна церква має свою власну доктрину та літургію.

Об'єднуючи близько 77 мільйонів послідовників, Англіканське Співтовариство є третім найбільшим християнським співтовариством у світі після Римсько-католицької церкви і Всесвітнього православ'я. Англіканська Співдружність вважає себе частиною

Єдиної, Святої, Католицької та Апостольської Церкви. Для деяких послiдовникiв вона являє собою католицизм (без визнання верховної влади й авторитету Папи Римського), для iнших – форму протестантизму, однак без доминантної керiвної фiгури, якими були Мартiн Лютер, Джон Нокс, Жан Кальвiн, Ульрiх Цвiнглі або Джон Уеслі. Англiканське спiвтовариство об'єднує бiльше, нiж 30 церков, а саме Церкву Англiї, Шотландську єпископальну церкву, Церкву Ирландiї, Церкву Уельсу, Реформовану Єпископальну церкву Іспанiї, Єпископальну Церкву США та iн. Церкви англiканської спiвдружнiстi є незалежними у лiтургiчних питаннях. Починаючи з 1866 р., спiвдружнiсть проводить у Лондонi, у Ламбетському палацi конференцiї, на яких керiвники автономних церков обговорюють актуальнi проблеми вiровчення, культу та соцiального життя вiруючих. Архiєпископ Кентерберiйський не має офiцiйної канонiчної або адмiнiстративної влади за межами спiвтовариства, але вiн вважається його символiчним главою.

Проте релiгiйний вплив Великобританiї в її колишнiй iмперiї, а тепер у Спiвдружнiстi, не вичерпується впливом англiканства. Так, наприклад, у Кенiї активно дiє вiдома своєю космополiтичнiстю та iдеологiєю пацифiзму община квакерiв, яка тiсно пов'язана з британським Товариством друзiв. Саме тут вiдбуваються щорiчнi з'їзди африканських прибiчникiв цiєї невеличкої протестантської конфесiї, яка налiчує на Африканському континентi близько 42 тисяч чоловiк [2].

Не вiдiграючи самостiйної ролi у полiтичному життi краiни, церкви Об'єданого королiвства i передусiм Церква Англiї, головним чином завдяки своїм мiсiонерам, внесли суттєву частку у будiвництво та функцiонування iмперiї, а пiзніше значно пом'якшили деколонiзацiю.

На сьогодні цiлком зрозумiло, що вивчення англiканства як провiдної релiгiї Англiї не може бути вiдiрвано вiд дослiдження суспiльно-полiтичної ролi усiх британських церков та їхнiх теологiчних доктрин. На жаль, у вiтчизняному релiгiєзнавствi майже вiдсутнi роботи на цю тему. Можна згадати роботу Я.Я. Вейша, яка давала серйозний, але надто стислий огляд iсторiї релiгiї та церков Великобританiї, починаючи з XVII ст. i до середини 70-х рокiв нашого столiття [3].

В англiйському релiгiєзнавствi цiкавiсть до багатосторонньої дiяльностi церкви Англiї та iнших британських церков у XX ст. досить велика. Останнiм часом вона загострилась у зв'язку зi зростаючою увагою до вивчення феномену людини у ядерний вiк, святкуванням тисячолiття прийняття християнства на Русi, знаменної дати – двох тисячолiть вiд Рiздва Христового, а також так званою течiєю морального оновлення, яка поширилась у краiнах Заходу i на пострадянському просторi.

Сьогодні поширюється теологiчна концепцiя мiсiонерства, яка базується на принципах Нового Завiту, включаючи його положення про те, що кожне поколiння християн несе вiдповiдальнiсть за поколiння, яке живе одночасно з ним, нехристиян i що обов'язок кожного християнина турбуватися про те, щоб християнське вчення було донесене до кожного нехристиянина.

У британській лiтературi розроблене питання про мiсiонерiв як носiїв науково-технiчного прогресу й одночасно гуманiстичних норм поведiнки, iсторично пов'язаних з християнським вiровченням. Вiдомо, наприклад, що полiтична дiяльнiсть квакерiв у першiй чвертi XIX ст. сприяла заборонi работоргiвлi у Британській iмперiї. У XX ст. цi традицiї були продовженi послiдовниками квакерiв з усiх британських протестантських конфесiї, вiд яких, зокрема, виходила протидiя поширенню в Центральнiй Африцi примусової працi, яка межувала за формами з рабством [4, с. 176-240].

Представляє суттєвий iнтерес проблема релiгiйної дiяльностi мiсiонерських товариств, якi на початку XX ст. слугували ядром iнституту мiсiонерства та базою всiєї

місіонерської діяльності. Велику активність виявляли Церковне місіонерське товариство, Лондонське місіонерське товариство, Британське і закордонне біблейське товариство, Методистське місіонерське товариство Джона Уеслі, Баптистське місіонерське товариство. У соціальному сенсі їх склад був вельми строкатим. Головне завдання цих товариств полягало у вивченні країн – майбутніх об'єктів їх діяльності, отриманні інформації від місіонерів та забезпеченні коштів і кадрів для місіонерських експедицій. Кошти, як свідчать британські історики, надходили від державної Церкви Англії, інших британських церков, від спеціальних благодійних компаній, які проводилися за допомогою дітей, студентів, членів королівської сім'ї [5].

Англійські автори розповідають про систему підготовки місіонерів, яка відбувалася у спеціальних школах та інститутах (наприклад, в Іслінгтоні, у навчальних закладах Східного Лондона та інших містах). Постійно кадри для місіонерської роботи у колоніальному світі надавали британські монастирі, які належали виключно Церкві Англії. Школи і коледжі давали обмежену богословську освіту, яка не дозволяла випускникам подібних закладів посідати церковні посади у самій Англії. Але одночасно майбутні місіонери набували знання з медицини, педагогіки, географії, геології, землеробства, навички оволодіння місцевими мовами, вивчали туземні звичаї тощо.

Після Другої світової війни у період деколонізації, отриманню спеціальних знань місіонерами стали надавати ще більшого значення. Так, у 1976 р. найбільше і найвпливовіше англіканське Церковне місіонерське товариство мало у країнах «третього світу», головним чином у Співдружності, 334 місіонери. З них – 107 чоловік становили медичні працівники різних професій і категорій, 90 – вчителі та викладачі середніх навчальних закладів, 43 – духовенство. Працювали також фахівці у галузі землеробства, соціальних служб, управління [6, с. 52]. Природно, що усіх їх об'єднувало служіння релігійним ідеалам і водночас своїй країні – Англії.

У британській релігійній літературі висвітлено питання про британських місіонерів як ініціаторів екуменічного руху. Багато уваги приділяється Единбурзькій конференції (1910 р.), яка стала етапним моментом у піднесенні місіонерського руху та народженні екуменізму [7, с. 404]. На цій конференції було зроблено спробу подолати сектантські протиріччя між британськими протестантськими церквами та їхнє гостре суперництво з місіями католицьких орденів.

Матеріали британських досліджень приводять до висновку про те, що саме труднощі колоніальної експансії спонукали британське місіонерство виступити ініціатором союзу англійських конфесій на національному ґрунті та ширшого співробітництва християнських церков на європейській основі, ведучи боротьбу за розподіл колоніального світу. Європа, попри все, об'єднувалася під стягом християнства у своєму намаганні підкорити народи інших континентів.

Описи мандрівок місіонерів та їхні щоденники дають можливість розглянути одну з проблем формування імперського менталітету в Англії. Ми маємо на увазі вплив узятих з місіонерської літератури образів «дітей Христа» – туземців, і їхнього вчителя-проповідника на уявлення британців про роль їхньої країни у колоніях.

На сьогодні лише означені питання про вплив атеїстичного фактора на діяльність місіонерів у найбільш розвинених частинах Британської імперії, який особливо проявився після жовтневих подій у Росії 1917 р., та про вплив Першої і Другої світових війн – «війн білої людини», на довіру туземного населення колоній до догм християнської релігії та їхніх носіїв.

Другим важливим напрямком, розробленим у британському релігієзнавстві, є аналіз внутрішньополітичної позиції Церкви Англії та інших британських конфесій щодо коло-

нiальної полiтики свого уряду. Цю позицiю висвiтлено в офiцiйних документах церкви, а виступи її представникiв у парламентi (особливо англiканських єпископiв у Палатi лордiв), а також у проповiдях приходських пасторiв, якi звертаються до широких верств британського населення.

Незважаючи на значну iнтегрованiсть Церкви Англiї у державну систему, вище англiканське духовенство мало все ж таки свою платформу з колонiальних питань, яка протягом ХХ столiття змiнювалася. На початку столiття дiяльнiсть Церкви Англiї та бiльшостi iнших конфесiй вiдповiдала концепцiї про безкорисну цивiлiзаторську мiсiю Великобританiї чи «тягар бiлої людини», узятiї на озброєння двома правлячими партiями – консервативною i лiберальною. Прихожанам англiканських церков, як свiдчать, зокрема, проповiдi церкви Королiвського коледжу у Кембрiджi, ця позицiя подавалася так: бог вибрав Англiю подвижником, покликаним визволити колонiальнi народи вiд рабства, вiйн, стихiйних бiд i голодомору [8, с. 124-129].

Пiсля Першої свiтової вiйни колонiальна платформа Церкви Англiї помiтно трансформувалася. У загальних рисах це можна прослiдувати за мiтерiалами Ламбетських конференцiй, на якi архiєпископ Кентерберiйський перiодично (один раз у десятирiччя) збирав представникiв церков англiканського спiвтовариства. Так, на конференцiї 1920 р. було висунуто доктрину християнського братерства. Вона повинна була вiдновити довiру до «бiлої людини» пiсля Першої свiтової вiйни, яка втягнула у свою орбiту народи iнших рас, i водночас попередити масове насилля, тобто вiйни, революцiї та антиколонiальнi рухи [7, с. 429]. На цiй конференцiї уперше було порушено питання про расовi вiдносини. Цю проблему також пропонувалося вирiшувати у дусi християнського братерства, хоча неоднозначнiсть пiдходу до можливостей розвитку «небiлих» рас серед англiканського духовенства проявилася на самiй конференцiї i зберiгається й до сьогодні.

У рамках концепцiї християнського братерства заохочувалося пристосування створених мiсiонерами колонiальних церков до мiсцевої культури i звичаїв, пiдготовка мiсцевого духовенства, яка у низцi британських праць визначається як релiгiйна деколонiзацiя, що випередила полiтичну.

Англiйськi дослiдники вiдзначають, що у повоєннi роки одночасно iз загостренням iнтересу британських церков до соцiальних проблем у Великобританiї зростає їхня увага до нового напрямку урядової колонiальної стратегiї – так званої «полiтики колонiального розвитку». У нiй ставилося завдання спецiальної реконструкцiї колонiальних товариств шляхом проведення низки реформ i видiлення коштів на соцiальнi служби та освiту [1, с. 193-224].

У руслi цiєї полiтики Церква Англiї та iншi британськi церкви засновують i пiдтримують спецiальнi фонди з метою полiпшення соцiальних умов i розширення системи освiти на колонiальних територiях. Своєрiдне просвiтництво, характерне для дiяльностi мiсiонерiв, стає таким чином i елементом офiцiйної церковної полiтики.

Пiсля Другої свiтової вiйни помiтне прагнення Церкви Англiї до бiльшої самостiйностi, визволення з-пiд контролю уряду. Як наслiдок цього, вiдбувається значне оновлення теологiчної доктрини церкви Англiї. У повоєннiй соцiальнiй доктринi не тiльки англiканства, а й християнства в цiлому, пiддаються критицi минулi упущення церкви, що визначаються формулою «*mea culpa*» (моя провина). Єпископ Шеффiлдський Хантер один з перших заявив, що за свою iсторiю церква не зберегла вiрнiсть християнському вченню у тiй її частинi, яка стосується питань соцiального i полiтичного життя суспiльства.

Чотири повоєннi архiєпископи Кентерберiйськi – Дж. Фiшер, доктор Рамзей, доктор Д. Коген та Р. Рансi визнали цiннiсть людського життя на землi i необхiднiсть враховувати

намагання віруючих вирішити проблеми, що перед ними стоять вже в цьому, а не у потойбічному світі [9]. Проте це визнання теоретично було поширено і на «третій світ», стосовно якого Церква Англії намагалась довести, що вона не є церквою тільки «білої людини» і бере під свій захист не тільки багатих.

У листопаді 1982 р. у промові на семінарі, який проходив у Лондоні під девізом «Наша відповідальність перед найбільш бідними у “третьому світі”», Р. Рансі визначив завдання Церкви Англії «як участь у вирішенні внутрішньополітичних і світових проблем». Далі він підкреслив, що принципи християнства – підтримувати слабого, бідного і приниженого – повинні бути звернені до «третього світу» [10, с. 122].

Окрім екуменічної за своїм характером доктрини християнського братерства, яка залишалася на озброєнні церкви і у повоєнний період, розпад колоніальної системи поряд з іншими міжнародними факторами сприяв появі інших доктрин. Так, основними гаслами Ламбетської конференції (1958 р.) були: «Примирення», «Християнський союз», «Братерство», які передбачали співробітництво усіх християнських церков та примирення віруючих різних релігій, що було важливо для єдності населення у країнах Співдружності, яка складалася і мала широкий спектр релігійних переконань.

У 1968 – 1973 рр. англіканським духовенством була розроблена концепція «партнери по місії», яка стверджувала «взаємну відповідальність» та «взаємозалежність» між усіма церквами англіканського товариства [11, с. 55]. Головним чином ця концепція була розрахована на консолідацію англіканського союзу, оскільки закріплювала самостійність молодих місцевих церков та офіційно урівнювала їх з давнішими церквами «білої» Співдружності.

Характерними рисами християнства ХХ століття була консолідація його конфесій навколо соціальних проблем і проведення міжхристиянських богословських та місіонерських конференцій. Ці складові християнської історії минулого століття пов'язані з екуменізмом. Екуменізм зародився у протестантському середовищі і є більш поширеним серед протестантів. Сьогодні англіканці відіграють провідну роль в екуменічному русі за єдність та оновлення всесвітньої церкви. Щоб краще зрозуміти сучасне англіканство та спробувати спрогнозувати подальші шляхи його розвитку з іншими релігіями, британські вчені детально вивчають екуменізм, розглядають проблему християнської єдності.

Сьогодні відбуваються зміни у формах організації, засновано постійні комітети з міжцерковних відносин у рамках англіканських церков щодо місіонерської діяльності. У зв'язку із зростанням екуменічних настроїв англіканські церкви і Римсько-католицька церква заснували об'єднаний комітет з теології (1967 р.), щоб здійснити перші кроки на шляху відновлення повної єдності між цими двома віросповіданнями. Архієпископ Кранмер розробив грандіозний план співробітництва усіх церков, які пройшли крізь Реформацію. Сьогодні англіканські церковники ведуть дискусії з метою більш тісного союзу із керівниками багатьох різних церков, включаючи Римсько-католицьку. Ці дискусії привели до певних позитивних результатів. Англіканські церкви вступили до повного евхаристичного спілкування із старокатолицькими церквами і Польською національною католицькою церквою; багато англіканських церков підтримують неповне евхаристичне спілкування із церквами Швеції та Фінляндії; частковий інтеркоммуніон – із Сирійською церквою Мар Томи у Південній Індії. До переговорів з іншими церквами приєдналися англіканські об'єднання у Бірмі та Шрі-Ланці, що може призвести до утворення об'єднаних церков у зазначених країнах.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що сучасний етап життя англіканських церков відповідає глобалізаційним та інтегративним процесам, які є характерними для сучасного християнства.

Англiканська церква об'єднує близько 1% населення Землi, її єпархiї розповсюдженi майже у 200 краiнах, а представники англiканських церков є одними з найбільш послiдовних прихильникiв мiжконфесiйного дiалогу. При цьому рiзнi англiканські церкви постiйно контактують та слiдкують за тим, щоб кожна окрема церква суттєво не вiдступала вiд загальної традицiї (у 2007 р. Єпископальну церкву США ледве не виключили iз Англiканської спiвдружностi через призначення у єпископи гомосексуалiста Дж. Робiнзона). Незважаючи на вiдмiнностi у трактуваннi деяких положень традицiї, англiканські церкви зберiгають свою структурну єднiсть, не перетворюючи її у строгу iєрархiчну систему.

ЛІТЕРАТУРА

1. Остапенко Г.С. Эволюция колониальной политики консервативной партии Великобритании в период распада империи / Г.С. Остапенко // Европа, США и колониальный мир. – М., 1988. – 224 с.
2. Вейш Я.Я. Религия и церковь Англии / Вейш Я.Я. – М., 1976. – 200 с.
3. Neill S.A. History of Christian Missions / Neill S.A. – London, 1992. – 162 p.
4. Hubbard G. Quaker by Conincement / Hubbard G. – London, 1995. – P. 176-240.
5. Stock E. The History of the Church Missionary Society. / Stock E. – London : CMS Press, 1998. – Vol. 4. – 494 p.
6. Baker J. The Church of England / Baker J. – Oxford, 2007. – 342 p.
7. Moorman I.R.H. A History of the Church of England. / Moorman I.R.H. – London, 2003. – 485 p.
8. Stark W. The Sociology of Religion / W. Stark // A Study of Christendom. – N.-Y., 1996. – Vol. 1. – P. 124-129.
9. Welsby P.A. A History of the Church of England, 1945 – 1983 / Welsby P.A. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – 245 p.
10. Runcie R. Windows out God / Runcie R. – London, 2004.
11. Partners in Mission: Anglican Consultative Council. – London, 1993.

О.С. Игнатъева

Англиканское содружество: переосмысление целей и направлений миссионерской деятельности

В статье проведен религиоведческий анализ деятельности англиканского содружества, которое пребывает под непосредственным влиянием Церкви Англии. Рассмотрены формы и методы миссионерской деятельности религиозных институтов англиканства.

O.S. Ihnatyeva

The Anglican Community: Rethinking of Missionary Work Aims and Directions

In this article the religious-studying analysis of the Anglican Community activity which is under the direct influence of the Church of England is made. The forms and the methods of religious institutions – Anglican missionary work in England is revealed.

Стаття надiйшла до редакцiї 16.11.2010.